

Katri Louhi

VENÄLÄISET PUNATIILIKASARMIT

1910-luvun kasarmirakentaminen Suomessa

Kandidaatintyö
Rakennetun ympäristön tiedekunta
Iida Kalakoski
Tapio Kaasalainen
Huhtikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Katri Louhi: Venäläiset punatiilikasarmit: 1910-luvun kasarmirakentaminen Suomessa
Russian red brick barracks: Construction of Military Barracks in Finland in the 1910s
Tampereen yliopisto
Arkkitehtuurin TkK-tutkinto-ohjelma
Kandidaatintyö
Huhtikuu 2024

Tämä kandidaatintutkielma käsittelee 1910-luvulla Suomeen rakennettuja venäläisiä punatiilikasarmeja. Tutkimuksen tarkoituksena on perehtyä 1910-luvun kasarmirakentamiseen ilmiönä ja nostaa esille aikakaudelta säilyneiden kasarmien rakennussuojelullista arvoa niiden tyypillisiä piirteitä ja ajan suunnitteluperiaatteita yksilöimällä.

Tutkielma jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa taustoitetaan kasarmirakentamista sekä 1910-luvun kasarmirakentamista yhteydessä aikakauden yhteiskunnallisiin tapahtumiin. Toisessa osassa perehdytään tarkemmin 1910-luvun kasarmirakentamisen suunnitteluperiaatteisiin ja punatiilikasarmeille tyypillisiin piirteisiin. Kolmannessa osassa käsitellään punatiilikasarmien arvojen rakentumista, punatiilikasarmien nykytilannetta ja rakennussuojelun toteutumista. Viimeisessä osassa on yhteenveto tutkimuksen keskeisimmistä havainnoista. Tutkimuksen tarkastelukohteina toimivat Lahden Hennalan sekä Riihimäen kasarmit. Tutkimus tehdään kasarmirakentamiseen liittyvien aineistojen ja oman havainnoinnin pohjalta. Aiempi tutkimustieto aiheesta on vähäistä, joten tutkimuksen ensisijaisena lähteenä toimii Sirpa Hailan vuonna 1996 julkaistu väitöskirjatutkimus *Venäläinen rationalismi – 1910-luvun kasarmiarkkitehtuuri sosiaalisena käytäntönä*, joka on ensimmäinen sekä ainoa aihetta käsittelevä kattava tutkimus.

Venäläiset punatiilikasarmit edustavat merkittävää ilmiötä, kasarmien rationalisoitumista. Punatiilikasarmien suunnitteluun vaikuttivat laajasti ajankohtaiset yhteiskunnalliset tapahtumat sekä tieteellisyyden kehittyminen. Ainutlaatuisen alkuperänsä lisäksi kasarmeilla on pitkä ja rikas historia osana Suomen maanpuolustusta ja kuluneen vuosisadan aikana kasarmit ovat vakiinnuttaneet asemansa osana monen paikkakunnan kaupunkikuvaa. Osa punatiilikasarmeista on edelleen sotilastoiminnassa, mutta valtaosa on siirtynyt pois alkuperäisestä käyttötarkoituksestaan. Monimuotoisten arvojensa takia rakennuksia suojellaan hartaasti eri tahojen toimesta. Kasarmeja ei kuitenkaan ole jätetty tyhjäksi, vaan alueille ja rakennuksille on etsitty uusia käyttötarkoituksia, jotka on pyritty toteuttamaan rakennusten alkuperäistä ulkomuotoa ja luonnetta kunnioittaen.

Avainsanat: arkkitehtuuri, kasarmi, varuskunta, 1910-luku, kasarmiarkkitehtuuri, sotilasrakentaminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. KASARMIRAKENTAMISEN TAUSTAA	4
2.1 1910-luvun kasarmirakentaminen Suomessa	5
2.2 Hennalan ja Riihimäen kasarnit	6
3. PUNATIILIKASARMIEN SUUNNITTELUPERIAATTEET	8
3.1 Arkkitehtuuri ja rakenteelliset ratkaisut.....	9
3.2 Aluesuunnittelu	11
3.3 Hennalan kasarmialue tarkastelukohteena	12
3.4 Riihimäen kasarmialue tarkastelukohteena.....	13
4. PUNATIILIKASARMIEN SUOJELU JA KEHITYS	15
4.1 Punatiilikasarmien arvot.....	16
4.2 Kasarmien suojele ja kehitys	17
4.3 Hennalan kasarnin uudiskäyttö.....	18
4.4 Riihimäen kasarni nykyään.....	20
5. YHTEENVETO.....	21
LÄHTEET	23

1. JOHDANTO

Pohjoisen sotaisan historian johdosta Suomen alueelle on vuosien saatossa rakennettu useita kasarmialueita palvelemaan varuskuntien sotilastoimintaa. Olemassa olevien ja yhä laajalti tunnettujen sotilasalueiden historia alkoi ruotsalaisotilaiden 1700-luvun alussa rakentamista linnoituskaupungeista ja jatkuu vielä tänäkin päivänä kuluneiden vuosisatojen aikana rakennetuilla kasarmeilla (Manninen 2023, 7). Kasarmialueille sijoittuu useita eri tarpeita palvelevia rakennuksia, joista tunnetuimpia ovat sotilaiden majoittamiseen käytetyt kasarmit. Kasarmien perinnettä on jatkunut vuosisatoja ja eri aikakausien kasarmit kertovat aikansa sotilasarakentamisen periaatteista sekä sosiaalisista normeista ja käytännöistä.

1910-luvulla Suomessa alkoi punatiilikasarmien aikakausi. Venäläisten sotilaiden määrä Suomessa kasvoi, eivätkä olemassa olevat kasarmit riittäneet majoittamaan armeijan koko vahvuutta. Suomeen sijoitettiin viisi uutta kasarmialuetta palvelemaan venäläisten asevoimia, jonka lisäksi kymmentä olemassa olevaa kasarmialuetta laajennettiin lisärakentamalla. Kaikki kyseisellä aikakaudella rakennetut kasarmit noudattivat tarkasti Pietarissa saneltua kasarmirakentamisen suunnitteluohjetta. Kasarmialueiden suunnittelu perustui yhtenäisiin, täsmällisesti ohjattuihin periaatteisiin ja asetuksiin, jotka kattoivat esimerkiksi rakennusten ennalta laaditut tilaohjelmat, rakenneratkaisut sekä alueiden sommittelun. Suomeen nousi 1910-luvun aikana kymmeniä venäläisen insinöörikomitean laatimien tyyppiirrustuksien mukaisia puhtaaksimuurattuja punatiilirakennuksia. (Haila 1996). Venäläiset punatiilikasarmit heijastavat yhä autonomian aikaisia yhteiskunnallisia tapahtumia ja kasarmien myöhäisemmät vaiheet ovat lisänneet oman kerroksensa alueiden historiaan.

Punatiilikasarmit ovat sittemmin palvelleet eri joukkoja ja käyttötarpeita useiden vuosikymmenten ajan. 1990-luvun jälkeen käytössä olevien varuskuntien määrä on vähentynyt huomattavasti ja vain pieni osa Suomen kasarmialueista toimii enää sotilaiden majoittamisessa (Larkovuo 2020). 1910-luvun kasarmialueista vain Tammisaaren ja Riihimäen kasarmit ovat edelleen Suomen Puolustusvoimien käytössä. Koko punatiilikasarmien rakennuskanta on jo kertaalleen käyneet läpi kattavan korjauskierroksen ja pitkäikäiset kasarmit vaativat ylläpitoa. Tyhjiksi jääneille

rakennuksille sekä kokonaisille kasarmialueille on etsitty uusia käyttötarkoituksia. Pieni osa punatiilikasarmeista on saanut jopa purkutuomion.

Tutkimustieto punatiilikasarmeja koskien ennen 1990-lukua oli vähäistä. Aiemmin venäläisten toimesta rakennetut punatiilikasarmit nähtiin kollektiivisen suunnittelun arvottomana tuotteena, mutta viime vuosikymmeninä punatiilikasarmeja on herätty tutkimaan tarkemmin (Haila 1996, 9). Nykyään punatiilikasarmit mielletään arvokkaaksi osaksi Suomen rakennettua kulttuuriympäristöä ja alueita suojellaan useiden eri tahojen toimesta. Punatiilikasarmien suojeleminen kohdistuu vahvasti alueiden alkuperäisen ulkomuodon ja luonteen säilyttämiseen, joten alkuperäiseen rakennuskantaan mukauttamalla alueita on laajennettu ja muutettu uusiin käyttötarkoituksiin.

Kasarmialueista on sittemmin tehty useita rakennushistoria- ja kulttuuriympäristöselvityksiä rakennushistoriallisten arvojen yksilöllistämiseksi sekä rakennuskannan kunnon kartoittamiseksi. Keskeisimpänä punatiilikasarmeja koskevana tutkimuksena on Sirpa Hailan vuonna 1996 julkaistu väitöskirjatutkimus *Venäläinen rationaalisuus - 1910-luvun kasarmiarkkitehtuuri sosiaalisena käytäntönä*, joka toimii myös tämän tutkimuksen pääasiallisena lähteenä. Useimmat 1910-luvun kasarmialueista tehdyt rakennushistoriaselvitykset pohjautuivat vahvasti Hailan tutkimustietoon. Tämä johtunee siitä, että Hailan teos on ensimmäinen ja edelleen ainoa aihetta käsittelevä perusteellinen tutkimus.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella 1910-luvun venäläistä kasarmirakentamista ilmiönä sekä punatiilikasarmien rakennussuojelullisen arvon muovautumista ja suojelun toteutumista. Tutkimuksessa on selvitetty punatiilikasarmien suunnittelun lähtökohtia ja niihin vaikuttaneita tekijöitä. Punatiilikasarmien arvoa on pohdittu analysoimalla venäläiselle kasarmisuunnittelulle ominaisia piirteitä ja niiden ilmentymistä Suomen kasarmikannassa vielä tänäkin päivänä. Työssä on myös tutkittu punatiilikasarmien nykytilannetta ja kyseisten rakennusten suojelemaan käytettäviä keinoja.

Tutkimuksessa on käytetty tarkastelukohteina Hennalan ja Riihimäen kasarmeja. Puolustusvoimien yhä käytössä olevista kasarmialueista ei ollut turvallisuussyistä mahdollista saada kattavaa tietoa kaikista 1910-luvun kasarmeista. Hennalan sekä Riihimäen kasarmeista on saatavilla eniten julkista tietoa. Tutkimuksessa on otettu huomioon alueiden koko 1910-luvulta peräisin oleva rakennuskanta, johon kuului kasarmirakennusten lisäksi esimerkiksi esikunta-, ruokala- ja sairaalarakennuksia. Tutkimus keskittyy kuitenkin kasarmirakennuksiin ja sekundäärisiä rakennuksia on käytetty vertailukohtina.

Ensimmäisessä luvussa perehdytään tutkimuksen perustietoihin. Toisessa luvussa taustoitetaan Suomen sotilasarakentamista kokonaisuudessaan ja perehdytään 1910-luvun kasarmirakentamiseen tarkemmin. Luvussa on myös esitelty Hennalan ja Riihimäen kasarmialueiden historia. Kolmannessa luvussa analysoidaan venäläisen kasarmirakentamisen suunnitteluperiaatteiden lähtökohtia ja niiden toteutumista kasarmien arkkitehtuurissa. Neljännessä luvussa tutustutaan paremmin punatiilikasarmien nykytilanteeseen, rakennussuojelullisten arvojen rakentumiseen sekä keinoihin, joilla kasarmirakennuksia suojellaan. Viides luku on yhteenveto, jossa tarkastellaan tutkimuksen tärkeimpiä havaintoja.

2. KASARMIRAKENTAMISEN TAUSTAA

Käsitteenä ”varuskunta” tarkoittaa pysyvää sotilasaluetta, joka palvelee sinne sijoitettuja joukkoja ja sotilaslaitoksia. Varuskunnan sijaintina toimii alue, jota kutsutaan yleisesti kasarmialueeksi. Kasarmialue sisältää monia eri tarpeita palvelevia rakennuksia, kuten majoitus-, huolto-, koulutus-, ja toimistorakennuksia. Tämä tutkimus keskittyy sotilaiden majoittamiseen tarkoitettuihin rakennuksiin eli kasarmeihin. Kasarmien rooli sotilasalueiden keskeisimpänä rakennuksena voidaan havaita jo termistä ”kasarmialue”.

Suomessa yhä tunnettujen sotilasalueiden historia yltää Vanhan Suomen ja Ruotsin vallan ajalle 1700-luvulle, jolloin Haminassa ja Lappeenrannassa sijaitsevat linnoitukset rakennettiin vuonna 1721 (Manninen 2023, 9). Linnoitusten tehtävänä oli suojata tarkoitettua aluetta vihollisen tykkituloilta. 1800-luvun loppupuolella sodankäynnin käytäntöjen ja käytettyjen aseiden kehittyessä merkittävästi, kaupunkimuureina käytetyt linnoitukset osoittautuivat vanhentuneeksi keinoksi ja linnoittautumisesta haluttiin luopua kokonaan (Haila 1996, 18). Sotilasrakentaminen muutti muotoaan samaan aikaan, kun Suomessa otettiin voimaan asevelvollisuusarmeija entisen pysyvän orjista koostuvan armeijan tilalle vuonna 1874 (Seitkari 1951, 141). Tämän jälkeen Suomeen on rakennettu kymmeniä kasarmialueita, jotka ovat palvelleet aikansa sotilaita, ja myöhemmin Suomen Puolustusvoimia asepalvelustaan suorittavien varusmiesten kouluttamiseen sekä majoittamiseen.

Sotilaiden majoittamiseen käytetään kasarmeja. Kasarmirakennuksista heijastuu ajalla vallineet normit, sosiaaliset käytännöt, sotilaalliset näkökohdat, hygieeniset periaatteet, rakennustekniikka sekä suunnittelukäytännöt (Haila 1996, 9). Eri aikakausien kasarmien arkkitehtuuri sekä rakenteelliset ratkaisut eroavat toisistaan, mutta rakennusten pääperiaate on sama. Usein kolmikerroksiset, majoittamiseen käytetyt rakennukset koostuvat sotilaiden majoitussaleista, tuvista ja upseerien asuintalojen kohdalla eri kokoisista asunnoista. Miehistökasarmien alimpaan kerrokseen on yleensä sijoitettu luokkahuoneita, toimistoja ja varastoja. Pohjaratkaisut ja majoitustilojen koko ovat myös vaihdelleet eri aikakausina. Hailan tutkimuksessa ilmeni, että miehistökasarmien ja upseerien asuintalojen välillä oli suuria hierarkisia eroja, joihin vaikuttivat sotilasarvot sekä joukkojen tehtävät. Korkeampi arvoisemmat komentajat ja upseerit elivät huomattavasti leveämmin kuin rivisotilaat. (Haila 1996, 44-50).

Kasarmit ilmaisevat myös ajalla vallinneita tyyli-ihanteita. Suomen kasarmien tyyli-suunnista selvimmin erottuvat tämän tutkimuksen aiheena olevat 1910-luvun venäläisten rakentamat punatiilikasarmit ja 1960-luvun jälkeiset itsenäisyyden ajan teräsbetoniset kasarmit. Ensimmäistä tyyli-suuntaa edustavat esimerkiksi entisen Lahden varuskunnan Hennalan kasarmi, Hämeenlinnan Myllymäessä sijaitseva Suomen kasarmi sekä Santahamina Helsingissä. Teräsbetonikasarmeja taas ovat esimerkiksi Säkylän Huovinrinteen sekä Valkealan kasarmirakennukset. Lisäksi Suomesta löytyy useita puukasarmeja, kuten Oulun tarkka-ampujakasarmit, sekä kivistä rakennettuja kasarmeja, kuten Kaartin kasarmi. (Manninen 2023).

2.1 1910-luvun kasarmirakentaminen Suomessa

1900-luvun alussa ja ensimmäisen maailmansodan alkaessa venäläisten sotilaiden määrä Suomessa oli merkittävä. Arviolta 60 000 sotilasta kattaneet Venäjän joukot vaativat lisää majoitustilaa, jolloin olemassa olevia kasarmialueita laajennettiin ja usealle paikkakunnalle rakennettiin uusia kasarmeja Venäjän sotaministeriön toimesta. (Heikinheimo et al. 2020; 10 Larkovuo 2020). Uusien kasarmialueiden tehtävänä oli turvata Pietarin puolustus saksalaisten mahdollista maihinnousua vastaan (Haila 1996, 20).

Uusien kasarmien sijoituspaikoiksi määräytyivät Riihimäki, Lahti, Kouvola, Korja ja Tammisaari. Kasarmialueet sijoitettiin rautatieverkoston yhteyteen strategisista syistä. Vihollisen oletettiin nousevan Suomeen Itämeren kautta ja etenevän Pietaria kohti rautateitä hyödyntäen, mikä uusille kasarmialueille sijoitettavien joukkojen tuli tarvittaessa estää (Böök et al. 2015, 11). Rautatieyhteyksistä oli sotilaallinen hyöty myös joukkojen tehokkaan mobilisoinnin kannalta. Lisäksi rautatieyhteyksien hallinta oli keskeistä 1900-luvun alun epävakauksien aikana.

Uusien kasarmialueiden lisäksi kymmenelle olemassaolevalle kasarmialueelle tehtiin lisärakentamista venäläisten toimesta, kuten Hämeenlinnan Linnan kasarmille, Helsingin Santahaminaan sekä Lappeenrannan Rakuunanmäelle. Esimerkiksi Santahaminassa 1910-luvun punatiilirakennusten osuus on edelleen enemmistö alueen rakennuksista (Haila 1996, 23).

1910-luvun kasarmialueiden suunnittelu ja organisointi siirtyi Keisarillisen Venäjän sotilaskasarmien rakennuskomission käsiin ja kasarmialueiden rakennukset toteutettiin osana koko keisarikuntaa koskevaa kasarmirakentamisohjelmaa (Lehtoväre 2001, 26). Ohjelman tavoitteena oli luoda yhtenäistä, tarkoituksenmukaista ja halpaa

sotilasrakentamista. Kaikki 1910-luvun kasarmirakennukset toteutettiin tyyppiirrustusten pohjalta, jotka noudattivat yhtenäisiä asetuksia ja suunnitteluohjeita. Tyyppiirrustusten laatiminen oli tullut Venäjällä tavaksi, jotta rakennuskustannuksia voitaisiin vähentää ja yhtenäinen rakennustyyli voitaisiin vakiinnuttaa. (Heikinheimo et al. 2020, 12).

Hailan tutkimuksessa ilmeni 1910-luvun kasarmien edustavan uusiin tieteellisiin löytöihin ja nopeasti kehittyneeseen insinööriyöhön perustuvaa sotilasrakentamista. Suunnitteluun oli vaikuttanut vahvasti 1800-luvun lopun suhtautuminen hygieniaan. Ennen 1910-lukua rakennetut venäläiset kasarmirakennukset eivät täyttäneet hygieenisiltä vaatimuksiltaan edes tyydyttävää tasoa. Suunnittelussa tapahtui kuitenkin käännekohta 1880-luvulla, kun tauteja aiheuttavat basillit löydettiin ja rakennusten hygieenisistä periaatteita, kuten tuulettamismahdollisuuksia, pölyn ja lian kerääntymistä sekä rakenteiden puhdistettavuutta alettiin huomioida enemmän. (Haila 1996, 23).

Parannettujen elinolojen lisäksi punatiilikasarmien oli tarkoitus palvella entistä tehokkaammin sotilaallista toimintaa. Kasarmisuunnittelussa keskityttiin luomaan majoitussaleja, joissa joukkojen johtaminen ja valvominen oli tehokasta. Kasarmeja käytettiin myös kouluttamiseen pitämällä erilaisia harjoituksia majoitussaleissa. (Haila 1996, 70-75).

Kasarmien suunnittelu toteutettiin venäläisten sotilas- ja siviili-insinöörien toimesta. 1800-luvulla vakiintuneet lujuuslaskelmat mahdollistivat uudenlaisten rakenteellisten ratkaisuiden toteuttamisen entistä taloudellisemmin. Arkkitehtuurin osaamisen rooli kasarmisuunnittelussa oli vähäinen eikä kasarmien tahdottu olevan rakennuksina kauniita, vaan ulkomuodoltaan tarkoituksenmukaisia, sotilaallisen askeettisia. Kasarmien rakennusteknisen ja arkkitehtuurin osuuden toteuttivat ensikädessä siviili-insinöörit, sillä sotilasinsinöörit olivat ensisijaisesti sodankäynnin asiantuntijoita eivätkä rakennusinsinöörejä. (Haila 1996, 85-94).

2.2 Hennalan ja Riihimäen kasarmit

Lahden Hennalan kasarmi sekä Riihimäen kasarmi ovat merkittävimpiä 1910-luvulla rakennettujen kasarmialuiden edustajia. Hennalan ja Riihimäen kasarmien rakentaminen aloitettiin samaan aikaan Tammisaaren, Kouvolan ja Korian kasarmien kanssa vuonna 1911 (Haila 1996, 23). Hennalan kasarmi on kyseisen aikakauden kasarmeista isoin. Parhaimmillaan kasarmi oli vahvuudeltaan 8000 sotilasta. Riihimäen kasarmi kattoi 4000 sotilaan vahvuuden. Riihimäen rinnalla samaa kokoluokkaa oli

Tammisaaren kasarmi. Kouvolan ja etenkin Korian kasarmialueet olivat pienempiä. (Lehtoväre 2001, 57-58).

1910-luvulla rakennettujen kasarmialueiden suunnittelusta vastasi paikallinen venäläinen rakennuskomissio. Tyypipiirrustukset ja kasarmisuunnittelua koskevat asetukset tulivat Venäjän sotilaskasarmien päärakennuskomissiolta. Pietarin Sotilaspiirin Viides Sotilasrakennuskomissiooni ryhtyi rakentamaan uutta kasarmialuetta Hennalaan 8.10.1911. Suurin osa rakentamisesta tapahtui vuosina 1912 ja 1913. Kasarmirakennusten tiilet tulivat Mukkulan ja Oitin tiilitehtailta, rautarakenteet taas tuotiin Venäjältä. Alueelle rakennettiin kolme miehistökasarmia, kymmenen upseerien asuintaloa, esikunta- ja huoltorakennuksia, sekä kirkon kappeleineen. (Putkonen 2012).

Riihimäen kasarmialuetta alettiin rakentamaan samoihin aikoihin Hennalan kasarmin kanssa vuonna 1911. Tuolloin Riihimäen kylältä kulki kasarmille ainoastaan yksi polku ja tämän varrella sijaitsi vartiotupa, joka oli alueen ensimmäisenä valmistunut rakennus. Rakennustyöt jatkuivat vartiotuvalta pohjoiseen päin ja valmistuivat lopulta vuonna 1914. (Heikinheimo et al. 2020, 16). Riihimäen kasarmialue koostui etelä- ja pohjoisosasta, joita kutsuttiin yleisesti Etu- ja Takakasarmiksi.

Hennalan kasarmin rakentaminen nykyiseen muotoonsa tapahtui neljässä vaiheessa, joista merkittävin oli ensimmäinen, venäläisten ajaksi mielletty rakennusvaihe. Jälkimmäiset kolme vaihetta toteutettiin suomalaisten toimesta. Venäläisten ajalta 1911-1917 ovat peräisin alueen keskeisimmät periaatteet ja piirteet, joiden mukaan myös alueen myöhemmät vaiheet on toteutettu. (Böök et al. 2015, 11).

Riihimäen kasarmia on alkuperäisen venäläisten rakennusvaiheen jälkeen laajennettu ja muutettu useasti. Kasarmialueelle tehtiin 1950-luvulla suuri peruskorjaus- ja uudisrakennusohjelma, jonka ohella purettiin huonokuntoisia rakennuksia. 1960- ja 1970-luvulla kasarmialuetta suunniteltiin keskitettäväksi alueen pohjoisosaan, eli Takakasarmille, mutta suunnitelmat toteutuivat lopulta vasta 1990-luvun lopussa, jolloin kasarmialueelle tehtiin merkittävää lisärakentamista. Tällöin varusmiesten majoitus siirtyi Etukasarmilta Takakasarmille ja Etukasarmien sotilaallinen käyttö hiljalleen väheni. (Heikinheimo et al. 2020, 27-29).

1910-luvun kasarmialueille toteutetut korjaus- ja uudisrakentamisohjelmat toteutettiin Puolustusministeriön rakennusosaston arkkitehtien toimesta, jolloin kasarmialueiden myöhemmät rakennusvaiheet ovat olleet myös varsin yhtenäisiä. (Heikinheimo et al. 2018, 103).

3. PUNATIILIKASARMIEN SUUNNITTELUPERIAATTEET

1910-luvun kasarmisuunnittelussa oli havaittavissa keskeinen ilmiö, jota Haila nimitti väitöskirjatutkimuksessaan kasarmin rationalisoimiseksi. Suunnittelu pohjautui ajankohtaisiin tieteellisiin löytöihin sekä insinööriyön, kuten matemaattisten välineiden kehitykseen. Uuden tiedon valaisemana kasarmien hygieniaan eli terveellisyteen, toiminnallisuuteen ja taloudellisuuteen panostettiin aiempaa enemmän. (Haila 1996, 133-134).

1910-luvun kasarmirakentamista ohjattiin 1870-luvulla asetetuilla normeilla, joiden pohjalta pääinsinöörihallinto valmisteli kasarmien tyyppiirrustukset. Vuonna 1873 kirjattiin asetus kasarmirakentamisen suunnitteluohjeista, jossa esitettiin yksityiskohtaisesti esimerkiksi kasarmin tilaohjelma ja suunnittelun yleiset ehdot. Asetuksilla oli tarkoitus tehdä kasarmirakentamista tyyllisesti ja rakenteellisesti yhtenäistä. Lisäksi tyyppiirroksiin pohjautuvalla suunnittelulla rakennuskustannukset olivat pienemmät kuin suunniteltaessa yksittäisiä kasarmeja tapauskohtaisesti. (Haila 1996, 64-65).

Lähtökohtina kasarmirakentamista koskeville asetuksille olivat ajankohtaiset tieteelliset löydöt ja insinööriyön kehittyminen. 1850-luvun Krimin sota ja 1880-luvulla löydetty koleran, tuberkuloosin ja pilkkukuumeen taudinaiheuttajat oli kasarmisuunnittelulle merkittävä käännekohta. Sodan suuren sotilaskuolleisuuden syyksi selvisi suurimmilta osin hygienian puute, jolloin kasarmisuunnittelussa keskityttiin parantamaan sotilaiden elinoloja. Suunnittelussa huomioitiin tilojen riittävä tuuletettavuus sekä puhdistettavuus. Rakennusten likaa ja pölyä kerääviä osioi pyrittiin minimoimaan ja peseytymismahdollisuudet tulivat välttämättömiksi. Sotilaiden elinoloja pyrittiin parantamaan myös vaatimalla kasarmien yhteyteen lämmitys, jätehuolto sekä juokseva vesi. Varsinaisten kasarmirakennusten ohella tuli myös olla muita elämisen toimintoja tukevia rakennuksia, kuten ruokala. Tilojen ilmatilavuus ja pinta-alat sotilasta kohden olivat myös tarkasti ennalta määritelty. (Haila 1996, 63-64, 75-80).

Lisäksi suunnittelun rationalisoitumiseen vaikutti matemaattisten välineiden ja tekniikan kehittyminen. Lujuuslaskennasta tuli tarpeeksi tehokasta vasta 1800-luvun alussa ja punatiilikasarmien suunnitteluratkaisut pohjautuivat matemaattisiin laskuihin. Arkkitehtuurin opetus oli sotilasinsinöörien koulutuksessa vähäistä ja tuo vähäinenkin

arkkitehtuurin opetus sisälsi vain antiikin ja renessanssin pylväsjärjestelmien piirtämistä opettajan johdolla. Arkkitehtuurin osuutta kasarmisuunnittelussa ei kuitenkaan nähty oleellisena, sillä sotilasarkkitehtuurin ei haluttu olevan kaunista eikä sitä nähty varsinaisena arkkitehtuurina. (Haila 1996, 85-88).

1880-1910-lukujen aikana venäläisten kasarmirakentaminen oli tarkasti valvottua ja rakennusten mallipiirrustuksia oli noudatettava. Etenkin julkisivujen suunnittelun tuli vastata alkuperäisiä tyyppiirroksia, joka vahvisti entisestään 1910-luvun sotilasarkkitehtuurista ja punatiilikasarmeista kollektiivisen ilmiön. (Haila 1996, 37). Tästä johtuen myöskään varsinaisista kasarmisuunnittelijoista ei ole henkilöinä tiedettävissä juuri mitään (Haila 1996, 9). Kasarmien suunnittelijoista tiedetään enimmäkseen tyyppiirroksien allekirjoittaneiden henkilöiden nimet, kuten Riihimäen kasarmirakennuskomission insinööri-eversti Florinskij, jonka voidaan ajatella Riihimäen kasarmin varsinaisena arkkitehtina (Heikinheimo et al. 2020, 16).

Koska kasarmirakennukset suunniteltiin tyyppiirrustusten pohjalta, Suomeen rakennettiin monia samankaltaisia, jopa samojen piirrosten pohjalta rakennettuja kasarmeja. Myös sekundääriset rakennukset tehtiin samojen tyyppiirrostensa mukaan. Esimerkiksi Hennalan ja Riihimäen kasarmien päävartiot ovat samojen piirrosten mukaiset ja täten miltei identtiset (Heikinheimo et al. 2020, 33).

Punatiilikasarmien kollektiivisen ja kasvottoman luonteen voidaan nähdä vaikuttaneen rakennuksien arvon muodostumiseen. Massatuontantona venäläisten asevoimia palvelemaan rakennetut kasarmit eivät välttämättä näyttäytyneet venäläisvaltaan negatiivisesti suhtautuville suomalaisille arvokkaana osana Suomen rakennettua ympäristöä. Ajan kuluessa rakennusten alkuperä on kuitenkin jäänyt historian kerroksellisuuden alle ja asenteet punatiilikasarmeja kohtaan muuttuneet.

3.1 Arkkitehtuuri ja rakenteelliset ratkaisut

1910-luvun kasarmit noudattivat yhtenäistä tyyliä, jolle ominaista olivat rappaamattomat, puhtaaksimuuratut punatiilijulkisivut ja gotiikkaa jäljittelevät koristeet. Kasarmien julkisivutyylillä ei oltu varsinaisesti määritelty kasarmirakentamisessa koskevassa asetuksessa. Ainoastaan rakennuksen kerrosluku ja rakennusmateriaali oli määrätty. Kuitenkin venäläisen sotilasinsinööri Postelnikovin mukaan kasarmin oli näytettävä tarkoituksenmukaiselta. Kasarmien haluttiin viestittävän sotilaallista ankaruutta ja monumentaalisuutta, jota yksinkertainen ja riisuttu arkkitehtuuri viestitti

onnistuneesti. Kasarmiarkkitehtuurin ei haluttu olevan kaunista eikä sitä edes nähty varsinaisena arkkitehtuurina. (Haila 1996, 109).

Kasarmien pitkät julkisivut toteutettiin punatiilestä, ristilimityksellä muuraamalla. Päätyjulkisivuihin ja risaliitteihin sijoitettiin koristeeksi gotisoivia sakaramuuri-aiheita. Pitkiä julkisivuja jaettiin pystysuuntaisilla aiheilla, kuten risaliiteilla, pilastereilla ja liseeneillä. Julkisivujäsentely oli symmetristä. Eri rakennusten koristeisuudessa oli hierarkisia eroja. Tärkeimmät rakennukset olivat hienotellummin koristeltuja ja sekundääriset rakennukset huomattavasti pelkistetympiä. (Heikinheimo et al. 2020, 19). Uusgoottilaisen tyylin ajateltiin yhdistävän luonnollisesti hyöty sekä kauneus. Tärkeintä kasarmiarkkitehtuurissa oli kuitenkin tarkoituksenmukaisuus ja taloudellisuus. (Haila 1996, 113-119).

Rakennusten ensisijainen rakennusmateriaali oli tiili. Kasarmirakentamisen asetusten keskeisenä tavoitteena oli taloudellisuus, minkä rappaamattomat tiilijulkisivut mahdollistivat. Tiilituotannon tuotteet olivat tasalaatuisia ja rappaamattomat tiilijulkisivut edullisia, mutta soveliaita toteuttamaan halutun arkkitehtonisen ulkomuodon. Tiili myös pystyttiin tuottamaan paikallisesti Suomessa, mikä oli kustannustehokasta. Tiilityyli yleistyi 1800-luvun loppupuolella kasarmien lisäksi etenkin sairaaloissa ja kouluissa. Rakennusmateriaaleina käytettiin myös paikalla louhittua graniittia, josta monesti toteutettiin rakennusten kivijalka. Katemateriaalina oli pelti. (Haila 1996, 114-126; Böök et al. 2015, 19, 39).

Punatiilikasarmien esteettisistä lähtökohdista on löydettävissä ristiriitasta tietoa. Itse asetuksissa ei perehdytty kasarmien tyyliin tai rakennuksen estetiikan painoarvoon. Viralliset ohjeet enimmäkseen alleviivasivat kasarmien pelkistettyä ja tarkoituksenmukaista ulkomuotoa. Kasarmien tahdottiin viestittävän sotilaallista askeettisuutta. Silti punatiilikasarmien koristellut ja hallitut julkisivut ilmaisevat omalaatuista arkkitehtuuria, jonka kauneudenkin puolesta voidaan olla montaa eri mieltä.

Kasarmirakennukset olivat pääsääntöisesti kolmikerroksisia ja asuintilojen huonekorkeuden tuli olla 12 jalkaa. Rakennusten ja asuintilojen korkeudet oli tarkkaan määritelty asetuksessa. Rakennuksen korkeus määräytyi rakennuksen toiminnon ja materiaalin mukaan. Kivirakennukset saivat olla enintään kolmikerroksisia ja puurakennukset yksikerroksisia. Myös ilmatilavuus ja sotilasta kohden oleva pinta-ala olivat osa kasarmisuunnittelulle asetettua tilaohjelmaa. (Haila 1996, 64).

Pohjaratkaisultaan kasarmit olivat symmetrisiä, taloudellisia suorakaiteita. Poiketen nykyaikaisista keskikäytäväperiaatetta noudattavista kasarmeista, venäläisissä kasarmeissa oli läpi rungon kulkevia majoitussaleja. Läpikuljettavat salit mahdollistivat tilojen tehokkaan tuulettamisen. Monet näistä kasarmeista on sittemmin muutettu keskikäytävärakennuksiksi. Hailan mukaan kasarmien rakentamisen aikana keskikäytäväratkaisua ei hyväksytty laisinkaan, sillä keskikäytävän ajateltiin estävän tilojen luonnollinen tuulettuminen läpivedon avulla ja tilojen ajateltiin olevan liian pimeitä sekä huonoja sotilaallista harjoittelua varten. Läpi rungon kulkevien majoitussalien avulla kurinpito oli tehokkaampaa komentajan kyetessä näkemään koko joukkonsa yhdellä silmäyksellä ja hukkatilaa oli vältetty, mikä esti sotilailta pinnaamisen. (Haila 1996, 70-75).

Kasarmien rakenteellinen ratkaisu noudatti 1800-luvun puolivälissä yleistynyttä periaatetta, jossa kantavina rakenteina olivat tiiliset ulko- ja väliseinät. Kantavat tiiliseinät yhdistettiin rautapylväs ja -palkkirakenteisiin välipohjiin, joiden rautapalkit jätettiin sotilaiden majoitussalien kattoihin näkyviin. Rautarakenteet tuotiin Venäjältä. Poikkeuksellisesti upseerien asuinrakennusten välipohjat eivät olleet rautapalkeista rakennettuja, vaan puurakenteisia. (Haila 1996, 31).

1910-luvun kasarmit majoittivat niin armeijan miehistön kuin myös upseeriston perheineen. Miehistön ja upseeriston kasarmit olivat kuitenkin asetettu hierarkisesti erilleen ja olivat arkkitehtuuriltaan monin tavoin eroavia. Sosiaalinen hierarkia vaikutti niin kasarmien julkisivujen koristeellisuuteen kuin henkilöä kohden käytettävissä olevan pinta-alan määrään. Suuret kasarmirakennukset toimivat miehistön majoitustiloina, kun taas kasarmialueille suunniteltavat tilavammat asuinrakennukset palvelivat joukkojen komentajia ja upseereja. Hailan tutkimuksen mukaan miehistökasarmien majoitussalit olivat suunniteltu 40-50 sotilaalle. Upseeristolla olivat omat asuinrakennuksensa, joissa niissäkin oli hierarkisia eroja. Upseeriasuntojen pinta-alat olivat tarkasti määritelty vuoden 1897 upseeriston majoitusnormeissa. Mitä korkeampi sotilasarvo oli, sitä enemmän oli myös pinta-alaa. Esimerkiksi Tammisaaren kasarmialueen upseeriston asuntojen koot jakautuivat siten, että aliupseerilla oli käytössään noin 44 neliön yksihuoneinen asunto, vanhemmalla upseerilla yli 100 neliön asunto viidellä huoneella ja komentajalla jopa 300 neliön asunto kahdeksalla huoneella. (Haila 1996, 45-74).

3.2 Aluesuunnittelu

1910-luvun kasarmialueiden sommittelulle oli ominaista maastonmuotojen hyödyntäminen ja väljyys. Uudet kasarmialueet eivät sommittelultaan noudattaneet enää

1870-luvulla venäläisen pääinsinöörihallinnon laatimaa tyyppiasemakaavaa, joka perustui paraatimaisuutta korostavaan ajattelutapaan. Kaava perustui rakennusten väliseen hierarkiaan, jossa upseeriston muita tärkeämpää asemaa korostettiin keskiakselisymmetrialla. Kaavan keskelle jäävää aukiota reunustivat upseerien asuintalot ja sairaalat – huoltorakennukset ja miehistökasarmit jäivät näiden taakse. 1910-luvun kasarmialueet rakennettiin uuden kaavan mukaan, joka ei rakentunut keskusaukion ympärille. Hierarkia ei enää määrittänyt rakennusten sijoittelua, vaan rakennusten sijoittelu perustui maaston muotoihin ja sotilaallisen toiminnan ehtoihin. Uusi asemakaava pyrki rationaalisuuteen. 1910-luvun kasarmialueiden kaavat vaihtelevat eri kohteiden välillä. Hennalan kasarmialue poikkeaa hieman enemmän neljästä muusta samaan rakennukset seuraavat maaston muotoja. (Haila 1996, 58-65; Heikinheimo et al. 2020, 17).

Alueiden upseeritalojen inspiraationa toimi Ebenezer Howardin puutarhakaupunki-idea. Vuonna 1911 kasarmisuunnittelun professori Viktor Sokol'skij totesi ideologian ihanteelliseksi koskien kasarmialueiden upseeritaloja. Puutarhakaupunki-idea mahdollisti edullisen ja hygieenisen toteutuksen kasarmialueille. (Haila 1996, 81-85).

3.3 Hennalan kasarmialue tarkastelukohteena

Hennalan kasarmialue toimi täydellisenä esimerkkinä 1910-luvun kasarmirakentamisen suunnitteluperiaatteista. Kasarmialue ilmentää ajan keskeisimpiä piirteitä, joihin kuuluvat punatiilen käyttäminen pääosaisena rakennusmateriaalina, gotisoivat julkisivukoristeet asemakaavoitus maastonmuotoja hyväksikäyttäen sekä rationaaliset suunnitteluratkaisut. Vaikka Hennalan kasarmi ilmentää ajan kasarmiarkkitehtuurille tyypillisiä pääpiirteitä, on se monin tavoin eroava muista ajan punatiilikasarmeista.

Arkkitehtitoimisto Livady Oy:n (2015) Hennalan varuskunta-aluetta käsittelevässä kulttuuriympäristöselvityksessä kerrotaan Hennalan kasarmin poikkeavan muista 1910-luvun kasarmeista asemakaavaltaan. Alueen rakennukset sijoitettiin maaston muotoihin mukauttamalla. Alueen korkeimmalle paikalle sijoitettiin varuskunnan kirkko, jonka ympärillä olevat kasarmirakennukset muodostivat tasasivuisen kolmion. (Putkonen 2012, 5; Böök et al. 2015, 47).

Alueen kaksi miehistökasarmia olivat poikkeuksellisen suuria. Pohjiltaan kasarmit olivat tavanomaisia keskikäytävärakennuksia, mutta poikkesivat pohjamuodoltaan muista samaan aikaan rakennetuista kasarmirakennuksista. Kahdesta pitkästä kaksikerroksisesta rakenusrungosta koostuvat kasarmit olivat yhdistetty

yksikerroksisilla poikittaisilla siipirakennuksilla. Kyseinen ratkaisu ei toteudu muilla kasarmialueilla, vaikka muutoin samaan aikaan rakennetut Tammisaaren ja Riihimäen kasarmit noudattavat samoja punatiiliarkkitehtuurin periaatteita. Rakennusten pitkille julkisivuille muodostuu pihamainen syvennys.

Lähes kaikilla alueen venäläisillä punatiilirakennuksilla oli yhteinen piirre: rakennusten seinät oli jäsennelty ajan kasarmiarkkitehtuurille ominaisilla pilastereilla. Pilasterit olivat tyypillisesti sijoitettu väliseinien kohdalle. Alueelle sijoittui kolme kolmikerroksista tiilistä asuinrakennusta, jotka toimivat upseerien majoittamiseen. Kyseisiä arvokkaampina nähtyjä rakennuksia korostettiin huolitellummalla ja rikkaamalla koristelulla. (Böök et al. 2015, 38-39).

Hennalan kasarmialueen alkuperäisistä piirrustuksista ei ole säilynyt kuin pari asemapiirrosta. Loppujen piirrosten uskotaan tuhoutuneen tai tulleen viedyksi Venäjälle. (Putkonen 2012, 3). Kasarmialueen ensimmäisestä, venäläisten ajan rakennusvaiheesta jäi jäljelle useita rakentamattomia sekä keskeneräisiä rakennuksia alueen tyhjennyttyä venäläissotilaista vuonna 1917 ja rakennuksien loppuun vieminen tehtiin suomalaisten toimesta (Böök et al. 2015, 13). Ei voida siis varmuudella sanoa, kuinka paljon alue ja rakennukset poikkeavat alkuperäisistä suunnitelmista. Alueen keskeiset piirteet ja periaatteet ovat kuitenkin venäläistä alkuperää.

3.4 Riihimäen kasarmialue tarkastelukohteena

Riihimäen kasarmi heijastaa 1910-luvun kasarmirakentamisen periaatteita: punatiilen käyttö pääasiallisena rakennusmateriaalina, gotisoivat julkisivukoristeet, asemakaavan väljyys sekä rationaaliset suunnitteluratkaisut.

Riihimäen kasarmialueen alkuperäinen rakennuskanta rakennettiin venäläisten toimesta vuosina 1910-1914. Perustamisvaiheen kasarmikanta on toteutettu kokonaan punatiiltä käyttäen, mutta alueelle rakennettiin myös puisia huolto- ja varastorakennuksia. (Heikinheimo et al. 2020, 19).

Riihimäen kasarmialueen asemakaavassa rakennukset oli sijoitettu avarasti ja kaavassa ilmeni kollaasimaisuus. Nämä piirteet ovat tyypillisiä 1910-luvun kasarmialueille, joiden asemakaavoissa sovellettiin useita eri ideoita, kuten ruutukaavaa, symmetriaa ja maaston muotoja. Keskeistä kaikille alueille oli kuitenkin väljyys ja rakennusten ryhmittely käyttötarkoitusten mukaan. (Heikinheimo et al. 2020, 12).

Alueelle sijoittuivat kaksi miehistön käytössä ollut kasarmirakennusta sekä useampi upseerien asuintaloina toiminutta kasarmia. Kasarmialueen pohjoisosaan sijoitettiin kahdesta identtisestä rakennuksesta muodostuva miehistökasarmipari. Rakennusten pohjat olivat symmetriset ja ne muodostuivat läpikuljettavista, läpi rungon kulkevista makuusaleista.

Myös Riihimäen kasarmin rakennukset noudattivat tyypillisiä venäläisiä suunnitteluperiaatteita niin arkkitehtuuriltaan kuin rakenteiltaan. Punatiilikasarmien pitkiä julkisivuja oli rytmitetty pystysuuntaisilla aiheilla ja julkisivuihin oli sijoitettu gotisoivia koristeita, kuten sakaramuuriaiheita. Alueen rakennusten välinen hierarkia oli myös ajalle tyypillinen ja tärkeimmät rakennukset tunnisti huolellisesti koristelluista julkisivuista, kun taas sekundääriset rakennukset olivat arkisempia. Arkkitehtitoimisto Ark Byron Riihimäen kasarmialueen rakennushistoriaselvityksessä mainitaan kuitenkin kenttähavaintona, ettei Riihimäen kasarmialueella arvohierarkiaa oltu toteutettu jyrkästi.

4. PUNATIILIKASARMIEN SUOJELU JA KEHITYS

Varuskuntia on lakkautettu 1990-luvun jälkeen mittavasti ja vain muutamalla autonomian aikaisella kasarmialueella on enää toimiva varuskunta. Alkuperäisestä tehtävästään poistuneet kasarmirakennukset ovat pääsääntöisesti muun valtionhallinnon sekä yksityisen sektorin käytössä. (Larkovuo 2020).

1910-luvulla rakennetuista kasarmialueista Tammisaaren Dragsvikissa sekä Riihimäen kasarmilla toimivat edelleen Suomen Puolustusvoimien varuskunnat. Tammisaaren kasarmialueella koulutetaan rannikkopataljoonan varusmiehiä, jotka ovat osa Suomen puolustusvoimien ainoaa ruotsinkielistä joukko-osastoa, merivoimien Uudenmaan prikaatia (Puolustusvoimat 2024). Korian kasarmin sotilastoiminta loppui vuonna 1989, kun kasarmilla toiminut Kymen pioneeripataljoona siirrettiin osaksi Vekaranjärven varuskuntaa (Museovirasto 2009). Vuonna 2015 toteutettiin suuri puolustusvoimauudista, jonka johdosta Riihimäen ja Hennalan varuskunnat lakkautettiin (Uusivaara 2012). Entinen Riihimäen varuskunta liitettiin osaksi Panssariprikaatin Parolannummen varuskuntaa ja varuskunta sai uuden virallisen nimen Hattula-Riihimäen varuskunta. Varsinaisen Riihimäen varuskunnan lakkauttamisesta huolimatta kasarmialueella kuitenkin koulutetaan yhä Panssariprikaatin elektronisen sodankäynnin varusmiehiä sekä Maasotakoulun aliupseereja ja upseereja. Lisäksi alueella toimivat yhä Sotilaslääketieteen keskus, Puolustusvoimien logistiikkalaitos ja Puolustusvoimien tutkimuslaitos. Puolustusvoimien toiminta on kuitenkin keskitytty ainoastaan Takakasarmille ja käytöstä poistunut Etukasarmi on muutettu asuinkäyttöön. (Lagström 2018).

Venäläisten kasarmien arvot ovat vahvistuneet entisestään viime vuosikymmenten aikana. Sotilaskäytöstä eläköityneet kasarmit kertovat yhä eri aikakausien sotilaiden tarinaa ja ilmentävät 1910-luvun venäläisen kasarmisuunnittelun ihanteita ja periaatteita. Punatiilikasarmien määrä on suhteessa Suomen koko rakennuskantaan vähäinen ja rakennusten historiallinen arvo merkittävä, joten kasarmeja ymmärrettävästi suojellaan eri tahojen toimesta ylläpitämällä alueen alkuperäistä henkeä. Täysin koskemattomia kasarmit eivät kuitenkaan ole vaan alueita on pyritty myös kehittämään ja löytämään vanhoille rakennuksille uusia käyttötarkoituksia.

4.1 Punatiilikasarmien arvot

Varuskuntien lakkauttamisista huolimatta yli satavuotiaiden kasarmialueiden arvot ovat säilyneet. Kasarmeilla voidaan havaita useista eri näkökulmista ja aiheista koostuvia arvoja. Näihin kuuluvat esimerkiksi rakennussuojelulliset, kulttuurihistorialliset ja kaupunkikuvalliset arvot. Kasarmeilla on arvoja niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan tasolla.

Kasarmit nähdään arvokkaana osana Suomen rakennettua ympäristöä arkkitehtuurinsa ja historiansa puolesta. Venäläisestä alkuperästä huolimatta alueita ja rakennuksia on käytetty suomalaisten toimesta valtaosa ajasta. Suomalaiset ottivat punatiilikasarmit käyttöönsä pian Suomen itsenäistyttyä ja venäläisten poistuttua kasarmialueita (Böök et al. 2015, 14). Tämän jälkeen alueilla on ollut merkittävä asema osana Suomen maanpuolustusta, jonka voidaan olettaa luoneen alueita kohtaan kunnioitusta ja tunnearvoa vuosikymmenten kuluessa.

Kasarmialueet ovat myös osa kuntien kaupunkikuvaa vielä varsinaisten varuskuntien poistuttua kasarmialueilta. Ajan kuluessa kasarmialueet ovat vakiinnuttaneet asemansa osana kuntien identiteettiä. Monet paikalliset miehet ja myöhemmin myös naiset ovat todennäköisesti suorittaneet asepalveluksensa omassa kotikunnassa sijaitsevassa varuskunnassa, jolloin kasarmialueeseen on voinut muodostua henkilökohtainen tunneside.

Kuten Haila väitöskirjatutkimuksessaan toteaa, venäläisiä punatiilikasarmeja ei ole ennen 1990-lukua suuremmin arvostettu saatika sitten tutkittu. Punatiilikasarmien kollektiivisen luonteen voidaan ajatella vaikuttaneen rakennusten ja kasarmialueiden arvostukseen. Tyyppiirrosten pohjalta ”massatuotantona” rakennettujen kasarmien tukimuksellista tai arkkitehtonista arvoa ei olla nähty. Asenteisiin on varmasti vaikuttanut myös suomalaisten negatiivinen tunnesuhde venäläisvaltaa kohtaan. Hailan väitöskirjatutkimus olikin ensimmäinen sekä edelleen ainoa venäläiskasarmeista tehty kattava tutkimus. Tutkimuksessaan Haila mainitsee, että tutkimustyöhön on myös vaikuttanut kielimuuri. Varsinaista arkistomateriaalia Suomeen rakennetuista kasarmeista ei oikeastaan ole löydettävissä ja valtaosa ajan kasarmiarkkitehtuurista ja sotilasrakentamisesta kertova aineisto on venäjänkielistä. (Haila 1996, 9-10).

Viime vuosikymmeninä venäläiset punatiilikasarmit ovat kuitenkin saaneet osakseen enemmän huomiota ja alueiden rakennussuojelullista arvoa on viimein tuotu esille. Kasarmialueista on tehty useita rakennushistoria- ja kulttuuriympäristöselvityksiä

kulttuurihistoriallisten arvojen yksilöimiseksi ja rakennuskannan kunnon toteamiseksi. Monet venäläisiä kasarmeja käsittelevät selvitykset nojaavat Hailan tutkimukseen, joten kyseisellä teoksella voidaan havaita olleen merkittävä vaikutus punatiilikasarmien ainutlaatuisuuden ja arvokkuuden tunnustamiseen.

4.2 Kasarmien suojele ja kehitys

1910-luvulta peräisin olevia kasarmialueita sekä rakennuksia suojellaan eri keinoin monien eri tahojen puolesta. Suojelussa ovat osallisina esimerkiksi valtion virastot, kunnat ja maakunnat sekä järjestöt. Suomen Puolustusvoimat ovat omalla toiminnallaan ylläpitäneen kasarmien käytettävyyttä, mutta sotilastoiminnan poistuttua alueilta suojele on siirtynyt eri tahoille. Kasarmialueiden suojeleeseen vaikuttavat merkittävimmin Suomen opetus- ja kulttuuriministeriön alaisen Museoviraston toiminta sekä kuntien ja kuntayhtymien kaavoitus.

Kaikki 1910-luvulla rakennetut viisi kasarmialuetta sekä punatiilikasarmeihin laajennetut varuskunnat kuten Santahamina sekä Lappeenranta ovat Museoviraston nimittämiä valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) kohteita. Museoviraston sivustolla kerrotaan RKY:n olevan ”Museoviraston laatima inventointi”, ja RKY-kohteiden antavan ”alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä.” Punatiilikasarmit laadittiin osaksi RKY-inventointia vuonna 2009, jonka jälkeen alueiden kansallinen arvo oli tunnustettu ja alueiden suojele kirjattu lakiin.

Lisäksi kasarmialueiden kulttuurihistoriallisia arvoja on tunnustettu maankäytön suunnittelussa ja merkitsemällä alueet kuntien ja kaupunkien yleiskaavaan rakennusperinnön, kulttuuriympäristön ja kaupunkikuvan kannalta tärkeiksi alueiksi. Eri tahojen laatimien strategioiden ja hoito-ohjeiden johdosta kasarmien rakenteiden kunnosta pidetään huolta, rakennuksille etsitään uusia käyttötarkoituksia ja samalla alueiden historiallista yleisilmettä vaalitaan.

Rakennusten suojeleeseen keskeisintä on kasarmialueiden ja rakennusten alkuperäisen ulkoasun ja luonteen säilyttäminen. Jotta ulkomuoto voitaisiin säilyttää alkuperäisenä ja samalla kehittää alueita toimivaksi uusia käyttötarkoituksia varten, alueille toteutettu uudisrakentaminen on mukautettu olemassa olevia rakennuksia kunnostavaksi ja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Myös rakennuksia korjattaessa on pyritty vaalimaan rakennusten alkuperäistä ilmettä, mutta pieniä alkuperäisestä poikkeavia muutoksia on

myös tehty. Tähän Museovirasto on kuitenkin antanut kielteisen lausunnon, mikä itsessään kertoo, kuinka hartaasti alkuperäisiä ratkaisuja ja rakenteita tahdotaan vaalia.

Koska kasarmien ensisijainen käyttötarkoitus on alunperin ollut toimia sotilaiden majoittamiseen, nykyisen käyttötarkoituksen muuttaminen asumistarkoituksiin on nähty luonnollisena vaihtoehtona. Rakennusten julkisivuihin ei ole hyväksyttävää tehdä muutoksia, mutta sisätilojen muutokset ovat joustavampia. Suorakulmaiset ja tilavat kasarmirakennukset ovat pohjiltaan varsin muuntojoustavia ja voidaan nähdä, että sisäpuolisilla rakenne- ja tilamuutoksilla rakennuksia on mahdollista käyttää moniin eri tarkoituksiin. Asuintarkoitus on kuitenkin rakennusten ja kasarmialueiden luonteen kannalta otollin.

Entisen Hennalan varuskunnan alueelle on rakennettu uusi asuinalue hyödyntäen kasarmirakennuksia asuintarkoitukseen. Vanhat kasarmirakennukset on remontoitu ja pohjia muokattu sopimaan nykypäiväiseen asumiseen. Kouvolan kaupunki hyödynsi käytöstä poistunutta Korian kasarmialuetta vuoden 2019 asuntomessujen kohdealueena. Messualueella yhdistyivät korjatut kasarmirakennukset, uudet pientalot sekä senioriasumisen kortteli. (STT 2019). Myös Lappeenrannan Rakuunamäen entisen kasarmialueen rakennukset ovat sittemmin muutettu asuinrakennuksiksi sekä julkisten palveluiden ja yritysten toimipisteiksi (Lappeenranta 2024). Muuten tyhjäksi jääneiden kasarmialueiden rakennuksia on hyödynnetty esimerkiksi valtion virastoina, oppilaitoksina ja liiketiloina.

Punatiilikasarmien tarkka suojele saattaa estää osan kasarmien potentiaalisista käyttömahdollisuuksista ja kehitysratkaisuista. Rakennusten alkuperäisen ulkomuodon vaaliminen estää huomattavat ulkoiset muutokset, joten muutoksen on lähdettävä rakennusten sisältäpäin. Ei ole toivottavaa, että muuten käyttökelpoiset rakennukset jäisivät tyhjiilleen tarkan suojelelun takia. Punatiilikasarmien tarkka suojele on kuitenkin varsin perusteltua. Alkuperäisinä säilyneiden rakennusten määrä on Suomessa vähäinen ja kyseisten rakennusten historiallinen arvo suuri.

4.3 Hennalan kasarmin uudiskäyttö

Vuoden 2014 puolustusvoimauudistuksen johdosta Hennalan kasarmialue tyhjeni varuskuntatoiminnasta, jonka jälkeen alue on ollut pääosin Senaatti-kiinteistöjen hallinnassa. Osa kasarmialueen pohjoispään rakennuksista ja aluista on yksityisten tahojen omistuksessa. (Böök et al. 2015, 8).

Ennen 2000-lukua aluetta suojeltiin puolustusministeriön alaisen rakennusosaston johdosta ja sittemmin alue on siirtynyt Senaatti-kiinteistöjen hallintaan. Kasarmialueen alkuperäistä luonnetta on vaalittu noudattamalla pääpiirteisesti alueen alkuperäistä asemakaavaa myös uudisrakentamisessa ja sopeuttamalla uudisrakentamista vanhaan rakennuskantaan. (Böök et al. 2015, 46).

Yli 300 000 sotilasta palvellut ja sotilasvankilanakin toiminut kasarmialue kattaa noin 55 rakennusta, joista 28 on peräisin alueen perustamisvaiheesta 1910-luvulta (Ristkari 2017). Koko venäläisajan rakennuskanta on käynyt läpi kattavan korjauksen vuosien 179 ja 2006 välissä. Alueen punatiiliset kasarmit ovat säilyttäneet alkuperäiset ulkoasunsa pieniä muutoksia lukuunottamatta, kuten kasarmin 23 ja 24 kattoikkunoiden lisäyksen ja kasarmin 24 ovien ja ikkunoiden vaihdot. Uudet ikkunat ja ovet olivat alkuperäisistä poikkeavat, mitä Museovirasto ei ollut kannattanut. Tämä huomioiden voidaan ymmärtää punatiilikasarmien suojelun tarkkuus. Museovirasto on tehnyt yhteistyötä alueen omistajan kanssa koskien Hennalan kasarmin korjaamista ja kehittämistä. (Putkonen 2012, 10; Böök et al. 2015, 46).

Hennalan kasarmialue on Museoviraston vuonna 2009 määrittämä valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö, Kanta-Hämeen maakuntakaavassa 2008 vahvistettu maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö sekä Lahden kaupungin listaama kulttuurihistoriallisesti arvokas kohde. Alueella oli suojelukaava jo vuodelta 1983. (Niskanen 2002, 165; Lahden kaupunki 2024).

Hennalan kasarmialueen vuodelta 1953 peräisin ollutta kaavaa alettiin uudistaa vuonna 2014. Uuden asemakaavoituksen tarkoituksena oli ottaa tyhjäksi jäänyt varuskunta uuteen käyttöön. (Lahden kaupunki 2024). Alueelta on purettu rakennuksia, kuten kaksi kasarmirakennusta ja oppilasjoukkueiden rakennukset. Varuskunnan varikkoalueen kaikki venäläisajan rakennukset on myös purettu. Syynä rakennusten purkamiselle on ollut tilan tekeminen uudisrakentamiselle. (Böök et al. 2015, 46).

Vuonna 2016 Senaatti-kiinteistöt yhdessä Lahden kaupungin ja Suomen Arkkitehtiliitto SAFA:n kanssa järjestivät ideakilpailun, jonka tehtävänä oli suunnitella uusi asuinalue kasarmialueen rakentamattomalle länsiosan harjoituskenttäalueelle. Suunnitelman tuli olla ”ympäristöön sopivaa, paikan historiaa ja henkeä korostavaa”. Ideakilpailun voittivat Kangas ja Vuorinen Arkkitehdit Oy:n arkkitehdit Esa Kangas ja Johanna Vuorinen suunnitelmallaan *Flowerpower*. Alueen rakentaminen on suunniteltu aloitettavaksi 2020-luvulla.

Hennalan kasarmin kehittäminen vaikuttaa olleen ajan muihin kasarmeihin verrattuna aktiivisinta ja eniten julkisessa käsittelyssä. Hennalan kasarmi oli kuitenkin ajan kasarmeista suurin ja pitkään aktiivinen, jolloin alue on haluttu ottaa tehokkaasti uuteen käyttöön Hennalan varuskunnan lakkautettua.

4.4 Riihimäen kasarmi nykyään

Riihimäen varuskunta palvelee yhä Suomen Puolustusvoimia koulutus- ja tutkimustarkoituksissa. Varsinainen Riihimäen varuskunta liittyi osaksi Panssariprikaatin Parolannummen varuskuntaa osana vuoden 2014 puolustusvoimauudistusta.

Muutoksen jälkeen Puolustusvoimien toiminta jatkui kasarmin pohjoisosassa eli Takakasarmilla ja kasarmin eteläosa eli Etukasarmi muutettiin asuinkäyttöön. Puolustusvoimien osittain jatkunut toiminta on saattanut vaikuttaa alueen jatkokehittämiseen. Esimerkiksi Hennalan tyhjennettyä kokonaan sotilastoiminnasta aluetta on voitu hyödyntää vapaammin, kun taas Riihimäen kasarmin osittainen vapautuminen on voinut mahdollistaa maltillisempia muutoksia sotilasalueen ollessa yhä lähellä.

Riihimäen kasarmialueella olevista kasarmirakennuksista yksi on edelleen koulutus- ja majoituskäytössä. Kasarmirakennuksia on muutettu esimerkiksi varastokäyttöön, vapaa-ajan tiloiksi ja jotkut kasarmeista ovat jopa tyhjiillään. Kaikki alueen rakennukset ovat silti säilyneet ulkohahmoltaan hyvin ja sisätilat ovat kunnostettu käyttökelpoisiksi ja uusien käyttötarkoitusten mukaisiksi. Esimerkiksi alueen keskeisin miehistökasarmi, joka edelleen toimii kasarmikäytössä, on muutettu hallisarjasta keskikäytäväratkaisuksi.

Myös Riihimäen kasarmialue on Museoviraston vuonna 2009 määrittämä valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö. Kyseinen RKY-alue on rajattu alkuperäisen 1910-luvun kasarmialueen rajoja noudattaen. Museovirasto on määritellyt alueen yhdeksi merkittävimmistä 1910-luvulla rakennetuista varuskunnista. Sen keskeisimmiksi arvoiksi mainitaan alueen ”topografisesti omaleimainen sijoittelu” sekä kasarmialueen yleisilmeen säilyminen alkuperäisen mukaisena muutoksista ja lisärakentamisesta huolimatta.

5. YHTEENVETO

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena oli tarkastella 1910-luvun kasarmirakentamista Suomessa. Venäläisten punatiilikasarmien ainutlaatuisuutta käsiteltiin pohtimalla punatiilikasarmeille tyypillisiä piirteitä ja ajan suunnitteluperiaatteita. Arvojen koostumisen lisäksi tutkittiin punatiilikasarmien rakennussuojelun toteutumista. Tarkastelukohteina käytettiin Hennalan ja Riihimäen kasarmeja. Tutkimus pohjautui aihetta käsittelevään kirjallisuuteen, selvityksiin ja artikkeleihin. Tutkimuksen keskeisin lähde oli Hailan (1996) väitöskirjatutkimus *Venäläinen rationaalisuus – 1910-luvun kasarmiarkkitehtuuri sosiaalisena käytäntönä*.

Tutkimuksessa kävi ilmeiseksi punatiilikasarmien ainutlaatuinen asema venäläisen rationalismin edustajina. Punatiilikasarmeista voidaan havaita niin ajan tyyli-ihanteet kuin ei-esteettisiä painopisteitä, kuten hygieniä, rakennus- ja talotekniikka, kustannustehokkuus, sotilaalliset toiminnot, arvohierarkia ja tärkeimpänä annettujen määräysten noudattaminen. Kyseiset painopisteet nojautuvat ajankohtaisiin sosiaalisiin käytäntöihin, tieteellisiin löytöihin sekä insinööriyön, kuten matemaattisten välineiden vakiintumiseen.

Vaikka punatiilikasarmien tuli alunperin olla ulkomuodoltaan karkean tarkoituksenmukaisia eikä varsinaisesti kaunista, kasarmien uusgoottisesti koristellut punatiilijulkisivut ilmaisevat omalaatuista arkkitehtuuria, jonka voidaan ajatella olevan varsin komean näköistä.

Tammisaaren ja Riihimäen kasarmialueilla koulutetaan yhä Suomen Puolustusvoimien varusmiehiä. Myös Suomenlinnan, Santahaminan, Hämeenlinnan sekä Haminan kasarmialueille 1910-luvulla venäläisten toimesta rakentamat punatiilirakennukset ovat yhä Puolustusvoimien käytössä. Varuskuntien käytöstä poistuneita alueita on sittemmin myyty yksityisille tahoille sekä siirretty Puolustushallinnolta muun valtionhallinnon käyttöön. Vanhoja kasarmirakennuksia on muutettu asuinrakennuksi ja hyödynnetty esimerkiksi toimistoina, varastoina ja vapaa-ajan tiloina.

Lahden kaupungilla on parhaillaan käynnissä Hennalan varuskunta-alueen kaavoitus ja alueen uudistaminen asuinalueeksi lisärakentamisen keinoin. Myös vanhoja kasarmeja on muutettu moderneiksi kerrostalokodeiksi. Samankaltaisia muutoksia on tehty Riihimäen Etukasarmilla, missä kasarmialue on muutettu lähiöksi. Punatiilikasarmien pääasiallinen uudiskäyttötarkoitus on toimia asuinrakennuksina, mikä voidaan nähdä

alunperän sotilaiden majoittamiseen tarkoitetuille rakennuksille luonnollisena vaihtoehtona.

Punatiilikasarmien arvot on tunnistettu vasta viimeisten vuosikymmenten aikana. Tyypipiirrosten pohjalta suunnitellut ja rakennetut kasarmit on nähty kasvottomana, kollektiivisena ilmiönä ja lisäksi suomalaisten tunnesuhde venäläisvaltaa kohtaan on vaikuttanut asenteisiin. Tämänkin tutkimuksen lähteenä toiminut oli Hailan (1996) väitöskirjatutkimus *Venäläinen rationaalisuus – 1910-luvun kasarmiarkkitehtuuri sosiaalisena käytäntönä* oli ensimmäinen ja tälläkin hetkellä ainoa venäläisiä kasarmeja koskeva tutkimus.

Punatiilikasarmien arvot koostuvat rakennusten pitkästä iästä, rikkaasta historiasta, merkittävydestä osana Suomen maanpuolustusta, rakennussuojelullisista ja kaupunkikuvallisista näkökulmista.

Kaikki viisi venäläisten rakentamaa kasarmialuetta sekä kymmenen olemassa olevalle kasarmialueelle tehty lisärakentaminen ovat osa kansallisesti arvokasta rakennettua ympäristöä. Kaikki 1910-luvulla rakennetut kasarmirakennukset ovat Museoviraston määrittämiä valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä ja rakennuksia suojellaan aktiivisesti. Kasarmialueita on myös huomioitu kuntien ja maakuntien kaavoituksessa.

Kasarmialueiden yleisilme on pyritty säilyttämään alkuperäisenä ja punatiilisten rakennusten ulkomuotoa ei ole muutettu huomattavasti. Pitkäikäisiä rakennuksia on jouduttu korjaamaan useaan otteeseen, mutta etenkin julkisivut on pyritty säilyttämään alkuperäisessä muodossa. Sisätilojen osalta rakennuksia on muutettu merkittävässäkin määrin, mutta myös sisätiloilta säilyneitä rakennuksia on useita.

Punatiilikasarmien tarkan suojelun johdosta alueiden korjaaminen ja kehitys on harkittua ja maltillista. Rakennuksille ei haluta tehdä huomattavia ulkoisia muutoksia ja lisärakentaminen toteutetaan maltillisesti alueen alkuperäiseen rakennuskantaan sopeuttaen. Punatiilikasarmien määrä on vähäinen ja alueiden kansallishistoriallinen arvo suuri, joten huolellinen suojelu on perusteltua.

Puolustusvoimien toiminta määrittää vahvasti sotilastoimintaan käytössä olevien kasarmien tulevaisuudennäkymät ja käytöstä poistuneiden kasarmien ei toivota jäävän kylmilleen.

LÄHTEET

Böök, N., Kolhonen, P., Lehtovuori, P., Mälkki, M., Wahlberg, M., 2015. *Hennalan varuskunta-alue. Kulttuuriympäristöselvitys*. Helsinki. Saatavilla:

https://www.senaatti.fi/app/uploads/2017/05/6448-2015_Livady_Lahti_Hennalan_varuskunta-alue.pdf [Noudettu 7.3..2024].

Haila, S., 1996. *Venäläinen rationaalisuus : 1910-luvun kasarmiarkkitehtuuri sosiaalisena käytäntönä*. Helsinki: Suomen historiallinen seura. s. [Noudettu 18.1.2024].

Heikinheimo, M., Laak, N., Pehkonen, E., Kankkunen, J., Heikinheimo, S., 2018. *Riihimäen eteläinen kasarmialue : Kulttuuriympäristöselvitys*. Helsinki: Senaatti. Saatavilla: https://www.senaatti.fi/app/uploads/2021/05/978-952-368-078-4_2020_Ark-Byroo_Riihima%CC%88en-kasarmialueen-pohjoisosa-lores-kev-s.pdf [Noudettu 25.2.2024].

Heikinheimo, M., Laak, N., Nieminen, O., Tommiska, T., Heikinheimo, S., 2020. *Riihimäen kasarmialueen pohjoisosa : Rakennushistoriaselvitys*. Helsinki: Senaatti. Saatavilla: https://www.senaatti.fi/app/uploads/2021/05/978-952-368-078-4_2020_Ark-Byroo_Riihima%CC%88en-kasarmialueen-pohjoisosa-lores-kev-s.pdf [Noudettu 25.2.2024].

Lagström, M., 16.5.2018. *Riihimäen varuskunta avaa lauantaina porttinsa*. Aamuposti. Saatavilla: <https://www.aamuposti.fi/paikalliset/1435153> [Noudettu 25.3.2024].

Lahden kaupunki, 2023. Saatavilla: <https://www.lahti.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaupunkiympariston-suunnittelu/uudistuva-lahti/hennala> [Noudettu 25.2.2024].

Lahden kaupunki, 2024. *Ajantasa-asemakaava*. Saatavilla: <https://kartta.lahti.fi/ims/?layers=Opaskartta&lon=Ajantasa-asemakaava&lon=Asemakaava-alueet%20m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4yksineen&cp=6763618,26481896&z=2> [Noudettu 3.3.2024].

Lappeenrannan kaupunki, 2024. *VisitLappeenranta*. Saatavilla: <https://www.visitlapeenranta.fi/fi>, [Noudettu 3.4.2024].

Larkovuo, L., 9.5.2020. *Kasarmeista huokuu historian havina*. Ruotuväki. Saatavilla: <https://ruotuvaki.fi/-/kasarmeista-huokuu-historian-havina> [Noudettu 22.1.2024].

Manninen, M., 2023. *Suomen Puolustusvoimien Varuskunnat*. Helsinki: Senaatti. Saatavilla: https://www.senaatti.fi/app/uploads/2023/04/978-952-368-121-7_2023_MANARK_Suomen-puolustusvoimien-varuskunnat-s.pdf

Museovirasto, 2020. Saatavilla: https://www.rky.fi/read/asp/r_RKY_faq.pdf [Noudettu 3.3.2024].

Niskanen, R., 2000. *Selvitys Lahden Kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista*. Lahti: Lahden kaupungin museo. Saatavilla: <https://www.lahti.fi/tiedostot/selvitys-lahden-kulttuurihistoriallisesti-arvokkaista-kohteista-2/> [Noudettu 3.3.2024].

Putkonen, L., 2012. *Lahden Hennalan varuskunta-alue : Selvitys Hennalan kasarmin rakennuskulttuurista*. Helsinki: Senaatti. Saatavilla: https://www.senaatti.fi/app/uploads/2017/05/3158-2012_Ramboll_Putkonen_Lahti_Hennala_RHS_web.pdf [Noudettu 29.2.2024].

Pöyry, J., 2005. *Hämeenlinnan Linnan kasarmit Rakennushistoriaselvitys*. Pdf-dokumentti Saatavilla: https://www.senaatti.fi/app/uploads/2017/05/3688-2005_Poyry_Hameenlinna_linnan_kasarmit.pdf [Noudettu 22.1.2024].

Ristkari, E., 13.7.2017. *Entisen varuskunna kaikki rakennukset on myyty – Hennalan kasarmialue huokuu historiaa*. Etelä-Suomen Sanomat. Saatavilla: <https://www.ess.fi/paikalliset/223209> [Noudettu 22.1.2024].

Seitkari, O., 1951. *Vuoden 1878 asevelvollisuuslain syntyvaiheet: Suomen sotilasorganisaatio- ja asevelvollisuuskysymys 1860- ja 70-luvulla*. Historiallisia tutkimuksia 36, Helsinki. s. 141 [Noudettu 25.2..2024].

Suomen Tietotoimisto (STT), 12.7.2019. *Kouvolan asuntomessut avataan – tsaarin ajan kasarmi sai uuden ilmeen*. Ilta-Sanomat. Saatavilla: <https://www.is.fi/asuminen/art-2000006171075.html> [Noudettu 19.3.2024].

Suomen Puolustusvoimat, 2024. *Joukko-osastot*. Saatavilla: <https://puolustusvoimat.fi/> [Noudettu 3.4.2024].

Uusivaara, T., 8.2.2012 *Puolustusvoimista lakkautetaan kuusi yksikköä*. YLE. Saatavilla: <https://yle.fi/a/3-5054807> [Noudettu 25.2.2024].